

22. Афанасьєва М.М., Великанов Л.Л. Участие микромицетов в биодеструкции лесного опада и их влияние на прорастание семян ели // Микология и фитопатология. – 1989. – 23. – Вып. 4. – С. 305-309.

23. Рипачек В. Биология дереворазрушающих грибов. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1967. – 276 с.

УДК 631.524+712.41

Ст. наук. співроб. А.І. Івченко, канд. с.-г. наук;
ст. наук. співроб. І.М. Пацура, канд. с.-г. наук; ст. наук. співроб.
А.С. Мельник; інж. О.С. Панасюк – НЛТУ України, м. Львів

ПАЛАЦОВИЙ ПАРК СЕЛИЩА РОЗДІЛ ТА ЙОГО РІДКІСНІ ДЕРЕВА

У парку селища Розділ збереглися дерева одинадцяти рідкісних таксонів, які вирізняються своїм значним віком та біометричними показниками. Всі ці дерева є цінними об'єктами для біологічної та лісівничої науки, а також – для озеленення та ландшафтної архітектури.

Ключові слова: старовинний парк, інтродуценти, великовікові дерева.

Senior research officer A.I. Ivchenko; senior research officer I.M. Patsura; senior research officer A.S. Melnyk; eng. O.S. Panasyuk – NUFWT of Ukraine, L'viv

Park of the Rozdil settlement and rare trees

Trees eleven rare taxons was saved in the park of the Rozdil. They are selected by the old age and biometric indexes. They are valuable objects for biological and forestry sciences, and also – for planting of greenery and landscape architecture.

Keywords: old-age park, introduction trees, age olded trees.

Серед низки магнатських садиб Львівщини колишня маєтність графів Лянцкоронських у Роздолі відома своїм величавим палацом та старовинним парком. Упродовж останніх років щодо історії маєтку, і, зокрема палацу, було опубліковано багато різноманітного матеріалу. Натомість, щодо самого парку якоїсь істотної інформації нам виявити не вдалося.

Унаслідок здійсненого дослідження з використанням загальноприйнятих методик встановлено таке щодо історії Роздолу та згаданої маєтності. Саме містечко Розділ засновано 1571 р. Спочатку побудували замок. У 1703 р. після втрати його оборонного значення почали зводити кам'яний палац, навколо якого розбили регулярний присадибний парк. Коли вимерла чоловіча лінія роду власників Жевуських, Розділ, як придане за дружиною, отримав граф Кароль Антон Лянцкоронський (1848-1933 рр.). Цій родині містечко належало до 1939 р.

У 1874 р. Лянцкоронські розпочали реконструкцію старого та зведення нового будинку за проектом ректора Львівської політехніки професора Юліана Захаревича. У 1904 р. французький архітектор Шарль Баужует об'єднав будівлю Захаревича із старим корпусом та все облаштував із художнім смаком. У палаці з 60 кімнат з'явилися електричне освітлення, водогін, телефон. Кароль Лянцкоронський був меценатом, великим прихильником художників, знавцем італійського мистецтва, колекціонером художніх творів, любив подорожувати. Він зібрав велику колекцію мармурових статуй, картин епохи Ренесансу, старовинних меблів, килимів, ваз, антикваріату.

У 1939-1940 рр. ці картини ще прикрашали палац, перетворений на будинок відпочинку. Після війни рештки мистецьких цінностей було розподілено по музеях Радянського Союзу, зокрема, вивезені до Ермітажу, Дрогобицького краєзнавчого та Одеського археологічного музеїв.

У 2001 р. директор Львівської галереї мистецтв Борис Возницький виявив у садибі ще низку неабияких цінних мистецьких творів. Серед них чотири античні (II ст. нашої ери) та одну ренесансну скульптури. Цікаві дві скульптури з ніш на фасаді та мармурова паркова постать римського воїна, фігури невідомої римлянки та жінки з жертвовною чашею, а також юнака з книгою. Бронзова скульптурка путті на фонтані виявилася витвором італійського митця XV сторіччя Андреа Вероккіо – учителя Леонардо да Вінчі. Всі ці знахідки тепер перебувають у Львівській галереї мистецтв.

Палац у Роздолі – один із найбільших у Галичині. Це пам'ятка архітектури XVIII-XIX ст. Архітектурний ансамбль розміщений у старовинному парку, який є цінною пам'яткою садово-паркового мистецтва. У 1984 р. рішенням сесії Львівської облради парку санаторію Розділ площею 6.6 га надано статус парку-пам'ятника Львівської області. А відповідним документом за № 180 від 17 червня 1997 р. цей статус підтверджено. Як уже згадувалося, парк почали закладати на початку XVIII ст. На жаль, його художній і колекційний цінності останнім часом не надається належної уваги. Саме тому ми в цій роботі зосереджуємо увагу на рідкісних великовікових деревах інтродукованих видів, що ще збереглися в парку. Методичні підходи та ширший список використаної літератури викладено в наших попередніх публікаціях [1, 2].

Головний вхід до присадибного парку з боку селища охороняє стара брама з написом, що територія парку – приватна власність. Виявляється, "Укрпрофоздоровниця", до якої належав санаторій, у 2004 р. продала садибу київській фірмі "Мережа відпочинку" за 467 тис. грн. З газетних публікацій випливає, що продаж здійснено з порушенням чинного законодавства з охорони пам'яток культурної спадщини. Нові власники нібито планують у палаці відкрити приватну картинну галерею або музей.

Паркове насадження на цей час перебуває у задовільному стані. Доріжки чітко простежуються. Аварійних дерев та захаращення немає. Правда, окремі ділянки надмірно загущені в нижньому ярусі. А на ділянці з перевагою тополі частина дерев суховерхі.

Оскільки під час обстеження паркової території не ставили за мету здійснити загальну інвентаризацію дендрофлори, обмежилися виявленням великовікових особин деревних інтродуцентів, їхньою ботанічною ідентифікацією, вивченням стану та встановленням основних біометричних показників.

Таким чином, незважаючи на перипетії суспільної історії, окремі представники екзотичної дендрофлори збереглися в парку до наших днів. Виявлено дерева 11 рідкісних таксонів (табл.). Також звернули увагу на дерево-патріарх дуба звичайного, яке виділяється своїми віком та розмірами.

Обстеження паркового насадження дало змогу зробити висновок, що на місці сучасного парку раніше був природний грабово-дубовий ліс з домішкою береста та в'яза. Саме ці деревні породи трапляються в парку та на його

околицях. Також збереглося великовікове дерево дуба звичайного майже півтораметрового діаметра. На сьогодні ця особина – найстаріша в парку.

З інтродукованих дерев найстаріші представники голонасінних: гінкго дволопатеве, сосни Веймута та чорна. Всі вони приблизно одного віку. За нашою експертною оцінкою, він сягає 170-190 років.

Табл. Таксономічні назви, біометричні показники та стан рідкісних інтродукованих дерев у парку селища Розділ

№ з.п.	Назва таксону	Вік, роки	Висота, м	Діаметр, см	Стан
1	Ginkgo biloba L.	190	29	112	задовільний
2	Pinus strobus L.	170	23	132	припинили ріст
3	Pinus nigra L.	170	25	116	задовільний
4	Quercus robur "Heterophylla"	150	29	84	хороший
5	Larix decidua Mill.	130	32	64	хороший
6	Quercus imbricaria Michx.	90	22	56	задовільний
7	Robinia pseudoacacia "Bessoniana"	90	14	38	задовільний
8	Crataegus monogyna "Rubro-plena"	90	8	24	пригнічена особина
9	Catalpa bignonioides Walt.	80	17	56	притінена
10	Styphnolobium japonicum (L.) Schott	80	22	56	хороший
11	Metasequoia glyptostroboides Hu et Cheng.	55	23	58	хороший

Гінкго дволопатеве вражає своїми біометричними показниками. Можливо, що особина цього виду з діаметром стовбура в 112 см та висотою близько 30 м – одна з найбільших у західному регіоні України. В обстежених парках Львівщини, як і в зелених насадженнях обласного центру, подібного розміру дерев цього виду нам не доводилося бачити. Згадана особина гінкго розміщена в зрідженому насадженні з густим підліском інших порід. Вік залишив сліди на стовбурі дерева – є зарослі здорові, а також і проблемні (з підозрою на загнивання) сучки. В одному місці вгадується дупло. Але загалом дерево ще цілком життєздатне.

Дві великовікові особини сосни Веймута мають відносно невеликі висоти і масивні низько опущені крони з дуже товстими гілками першого порядку. Товщина останніх сягає 50-55 см. Причому, гілки подібного типу розміщені рідко, але практично по всій довжині стовбура – від низу і до верхівки. Одне з цих дерев росте на краю відкритої прибудинкової ділянки. Ріст крони в ширину нічим не був обмежений. Саме завдяки цьому їхні гілки далеко відходять в боки. Інше дерево сосни Веймута росте в насадженні. Уважний його огляд дає змогу виявити дуже цікаву конфігурацію однієї з гілок першого порядку. Схоже, що таких гілок раніше було дві. Вони симетрично відходили від нижньої частини стовбура в протилежні боки. До сьогоднішнього дня збереглася лише одна з них. Спершу вона дещо відходить у бік, а потім плавним вигином спрямовується догори. У подальшому рості ця гілка спочатку трохи наближується до стовбура, а потім знову поступово відхиляється від нього. Завдяки стовбуру та згаданій архітектоніці двох гілок (однієї – існуючої і показаної на світліні (рис.) та другої – кілька десятиліть тому з якоїсь причини

зрізаної, що впливає із сліду на цей час значною мірою зарослого сучка) дереву в цій частині крони навмисно надавалась ліроподібна форма. Можна припустити, що чудернацькі вигини гілок започаткувались стихійно специфічними умовами росту через густе стояння дерев. Цьому сприяла більша тіньовитривалість сосни Веймута порівняно зі сосною звичайною. Згадані гілки, незважаючи на затінення, не відмерли, а тягнулися догори до світла. Пізніше, швидше за все, ця стихійна формова особливість гілок була помічена і підтримувалася відповідним доглядом садівника-декоратора.

Рис. Залишок ліроподібної форми дерева

Під наметом дерева сосни Веймута, яке знаходиться на краю ділянки, росте 40-річна рослина цього виду природного походження. Це явище слугує додатковим доказом здатності самовідновлення сосни Веймута в регіоні як такого та підтверджує зроблені раніше висновки щодо цього у [4].

Всі особини згаданого виду в парку без слідів підтікання смоли на стовбурах чи будь-яких інших ознак пошкодження іржастим грибком (*Cronartium ribicola*). Це дає підставу припустити, що ці рослини сосни Веймута належать до стійкого еко-типу щодо згаданої патології. Однак, великовіковим особинам притаманні інші пошкодження – зламані в минулому вершини. Тут, мабуть, простежується явище, яке трапляється на деревах модрини європейської та сосни звичайної, якщо вони ростуть на ґрунтах, багатших від оптимальних для них. У таких випадках формується деревина з

відносно низькими механічними властивостями.

Дещо подібний габітус – у великовікового дерева сосни чорної. Воно виросло без помітного впливу рідко розміщених сусідніх дерев, крона низько опущена, її форма широко-яйцеподібна. Проте, гілки першого порядку значно тонші, ніж у сосни Веймута. Їхній діаметр переважно 8-15 см. Така різниця зумовлена відносно щільною кроною з густим розміщенням гілок. Ріст у висоту практично припинився, але вершина не зламана, як у дерев сосни Веймута. Особина життєздатна, стан її задовільний. Ознак захворювання не відзначено. Дерево ще рясно плодоносить. Піднаметова ділянка всипана шишками. Дерево модрини європейської виділяється своєю масивністю та висотою. Воно струнке, але крона велика. Стовбур погано очищений від сучків.

Збереглася на території парку і особина різнолистої відміни дуба звичайного. Дерево росте на краю ділянки. Розростання його крони з одного боку обмежено парковим масивом, а з іншого мало цілковиту свободу. Тому крона масивна, а її форма асиметрична. На висоті семи метрів стовбур роздвоюється. Гілки першого порядку мають значний розмір. Дерево не має жодних ознак захворювання чи пошкодження і цілком життєздатне. Цьому дереву, як і впливає з назви декоративної відміни, притаманне листя з неоднорідною геометричною формою листових пластинок. Окремі листки за обрисами близькі до типового листя дуба звичайного. Але більшість мають вузьку витягнуту безлопатову основу. Верхня частина їхніх листових пластинок дещо ширша та має глибокі лопаті, які своїми розрізами спрямовані переважно вперед. На окремих листках верхня частина листових пластинок ще ширша, а їх лопаті масивні та малочисельні. Форма описаних листових пластинок помітно відрізняється від наведених в ілюстративному матеріалі "Декоративної дендрології" А. Колесникова [3].

Помітно молодший дуб черепицевий. Дерево здорове, але виросло між кронами інших дерев. Воно, швидше за все, тривалий час було пригнічене, тому його верхівка нахилена. Здається, до цієї деформації також спричинилися сильні вітри західного напрямку.

На узліссі паркових насаджень збереглося кілька особин робінії звичайної відміни Бессона ("Bessoniana") з кулястою формою крони у віці близько 70 років. Безпосередньо в парку є одна така ж особина дещо старшого віку. Їй не менше 90 років. Параметри цієї рослини, як для кулястої декоративної відміни, досить незвичні (табл.). Щоправда, через часткове пригнічення сусідніми деревами крона певною мірою втратила свою кулясту форму. Однак, дерево здорове, на ньому не виявлено ніяких пошкоджень чи хвороб. Воно цілком життєздатне. Зауважимо, що дерева згаданої відміни робінії звичайної не мають жодних ознак пошкоджень низькими температурами. Натомість, особини іншої кулястої відміни цього деревного виду – "Umbraculifera" – на території Ботанічного саду підмерзають, а окремі з них через такі пошкодження навіть випали з насадження. Це вказує на доцільність ширше запроваджувати в озеленення рослини робінії звичайної відміни Бессона.

Наближається до столітнього віку й особина червоно-повноквіткової відміни глоду одноматочкового. Вона життєздатна, але через часткове пригнічення вигляд у неї ослаблений. Рослини катальпи бузколистої, як для дерев цього виду, виділяються своїми розмірами. Їхні стовбури стрункі і високі. Привабливість цих рослин і достатній рівень адаптації до умов регіону дають підстави ширше запроваджувати цей вид в озеленення. Підгін сприяв формуванню рівного стовбура софори японської, яка вирізняється значною висотою. Дерево добре очищене від сучків, крона вузька.

Серед рослин рідкісних малопоширених в регіоні нових видів своїми розмірами виділяється метасеквоя китайська. До того ж, ця особина серед всіх згаданих наймолодша за віком. Незначний вік, рівний добре очищений від сучків стовбур та високі біометричні показники (особливо якщо згадати про існування дерев цього виду з подібними характеристиками на деяких ін-

ших об'єктах) можна трактувати як певну підставу для майбутніх рекомендацій по створенню експериментальних лісових культур.

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що парк у селищі Розділ перебуває у задовільному стані. На його території збереглися переважно поодинокі дерева одинадцяти рідкісних таксонів, які вирізняються своїм віком та біометричними показниками. Всі наведені в публікації дерева є цінними об'єктами для біологічної та лісівничої науки, а також для озеленення та ландшафтної архітектури. Саме тому вони потребують постійного належного догляду та охорони. З-поміж них особливо виділяються дерева окремих таксонів. Наприклад, гінкго дволопатеве – одне з найбільших у західному регіоні України. В особини сосни Веймута в нижній частині крони збереглася одна скелетна гілка незвичайної архітектоніки, яка в парі з іншою (нині відмерлою) надавала дереву ліроподібної форми. До того ж, зауважимо, що за низкою ознак особини цього виду в парку належать до стійкого екотипу щодо пошкодження грибом *Cronartium ribicola*. Цікава 150-літня особина рідкісної різнолистої відміни дуба звичайного. А високі технічні та біометричні показники метасеквої китайської дають підставу для її вивчення щодо створення експериментальних лісових культур.

Особини всіх згаданих вище таксонів є цікавими для практичного паркобудування та теорії зеленого будівництва. Також вони слугують переконливим ілюстративним матеріалом, що характеризує рівень акліматизації відповідних таксонів, показуючи перевірений протягом тривалого часу ступінь адаптації до місцевих умов, насамперед – погодно-кліматичних.

Література

1. **Івченко А.І.** Великовікові дерева інтродукованих та рідкісних таксонів Підгірцівського парку / Івченко А.І., Пацура І.М., Мельник А.С., Панасюк О.С. // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.5. – С. 19-24.
2. **Івченко А.І.** Рідкісні дерева парку селища Журавно / Івченко А.І., Пацура І.М., Мельник А.С., Панасюк О.С. // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.11. – С. 188-193.
3. **Колесников А.И.** Декоративная дендрология. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1974. – 704 с.
4. **Мельник А.С.** Природне поновлення інтродуцентів в арборетумі Ботанічного саду НЛТУ України / А.С. Мельник, А.І. Івченко, Ю.А. Мельник // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.3. – С. 52-56.

УДК 630*27:630*235.6

Ст. наук. співроб. **Н.Л. Блюсюк**, канд. с.-г. наук;
мол. наук. співроб. **Л.Б. Коляда** – НЛТУ України, м. Львів

ВИДОВЕ І ФОРМОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ РОДУ *SPIRAEA* L. У КОЛЕКЦІЇ ДЕНДРОПАРКУ БОТАНІЧНОГО САДУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІСОТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ

Досліджено видовий і формовий склад представників роду *Spiraea* L. у колекції дендропарку Ботанічного саду Національного лісотехнічного університету (НЛТУ)